

Südalinna Kultuurikeskuse näitusepindade uuringuraport

Uuringu läbiviijad: Maarin Ektermann, Hanna-Liis Kont
Uuringu teostamine: mai–august 2021
Uuringu tellija: Tartu Linnavalitsus

Sisukord

1. Sissejuhatus
 - 1.1 Toimunud fookusgrupid
 - 1.2 Fookusgruppide küsimustikud
2. Näitusekorralduse hetkeolukord Tartus ja Lõuna-Eestis
 - 2.1 Mis on hästi ja millised on probleemid?
 - 2.1.1 Tartu Kunstimuuseumi olukorrast
 - 2.2 Ettepanekud Tartu ja Lõuna-Eesti näituseelu korralduse osas
3. Linnagalerii
 - 3.1 Linnagalerii kui näitusemaja tüübi iseloomustus
 - 3.2 Linnagaleriide näited Eestis
 - 3.3 Linnagalerii ideest Sükü ja Tartu kontekstis
 - 3.3.1 Linnagalerii kui Tartmusi hallatav näitusepind Sükü
 - 3.3.2 Linnagalerii kui eraldi institutsioon Sükü
 - 3.4 Kokkuvõte ja ettepanekud
4. Eraldiseisev hittnäituste ehk *blockbusterite* saal Sükü
 - 4.1 Hittnäitused ehk nn *blockbusterid* näituseformaadina
 - 4.1.1 *Blockbusterite* näiteid Eestist
 - 4.2 Rahvusvahelistele nõuetele vastava näitusesaali parameetrid
 - 4.2.1 Nõudmised näitusesaalile
 - 4.2.2 Nõudmised abiruumidele
 - 4.3 Eesti näitusekorraldajate kogemused ja nõuanded
 - 4.4 Lõuna-Eesti näitusekorraldajate huvi rahvusvaheliste suurnäituste korraldamise vastu
 - 4.4.1 Tagasiside ideele luua Sükü eraldi nõ suurnäituste saal
5. Tartu Kunstimuuseum ja Tartu Linnaraamatukogu Sükü; Süküga seotud ootused ja väljakutsed
 - 5.1 Sükü mõju seotud asutuste tegevusele

5.2 Näitusetegevus Sükus

5.3 Tartmusi ja Linnaraamatukogu ühine toimimine Sükus

5.4 Unistades Sükust. Süku arhitektuuriliselt ja Tartu linnaruumis

5.5 Süku tulekuga seotud hirmud

5.6 Veel mõned ettepanekud

6. Uuringu kokkuvõte

1. Sissejuhatus

Uuringu eesmärk on linnagalerii ja rahvusvahelistele nõuetele vastava täiendava näitusesaali vajalikkuse analüüs Süku konteksti arvestades; laiemalt Tartu ja Lõuna-Eesti regiooni (kunsti)näituste vajaduste, võimaluste ning arengusuundade esialgne kaardistus ning sellest lähtuvalt ettepanekute väljatöötamine seoses Süku näitusepindadega. Selgitamaks välja, milline on kunsti- ja muuseumivaldkonna peegeldus Tartu Linnavalitsuse ideele lisada Sükusse nn linnagalerii ja suuremastaabiliste (ränd)näituste saal, kavandasime uuringu, mille puhul oli kesksel kohal fookusgrupi intervjuude läbiviimine erinevate osapooltega. Meetodi valikul lähtusime vajadusest jõuda lühikese ajaga paljude organisatsioonide ja valdkonna professionaalideni ning toetada seejuures osapoolte vahelise dialoogi tekkimist.

Küsidis selle kohta, kas Tartu ja Lõuna-Eesti regioon laiemalt vajaks veel mingeid näituseruumide võimalusi, tähendab ka küsimist praeguse olukorra kohta – mis on hästi ja mis on puudu. Kaasasime piirkonnas tegutsevad kunstiasutused ning muuseumid, et saada aru, kas neil on huvi laiendada oma näitustegevust Sükusse ning töötada eelmainitud formaatidega; küsisime Kultuuriministeriumist, kuidas nemad näevad näitusekorralduse maastikku tervikuna; palusime endaga jagada kogemusi Kumul, Lennusadamal ja Fotografiskal, kes on silma paistnud hittnäituste korraldamisega ning vestlesime ka otseste osapooltega: Tartu Linnavalitsuse, Tartu Oskar Lutsu nimelise Linnaraamatukogu ja Tartu Kunstimuuseumiga.

Intervjuud viisime läbi valdavalt Zoomi keskkonnas, küsimused saatsime osalejatele ette; kõik kohtumised salvestati osalejate nõusolekul ja need on transkribeeritud (failid uuringu läbiviijate valduses). Lisaks sellele, et saada konkreetne vastus küsimusele, kas Sükusse võiks linnagalerii ja nn *blockbusterite* saalid lisada, kogunes tagasisidet ja teadmiseid ka näitusekorralduse kohta laiemalt, samuti vaadet sellele, millised võiksid olla Süku õnnestumise kriteeriumid.

Lähtuvalt materjali hulgast, otsustasime vormistada kaks versiooni, kokkuvõtlikuma ja põhjalikuma. Loodame, et kokku kogutud mõtted ja ideed aitavad jõuda ühe tõeliselt hea ja sisuka kultuuriinstitutsiooni loomiseni.

Teised uuringud, mis Sükut puudutavad, leiab Tartu Linnavalitsuse kodulehelt siit:

https://tartu.ee/et/sudalinna-kultuurikeskus?fbclid=IwAR2SXfloIoJ19z4x_21I8ITisRReUdFJWQUjpWuOiriZvUbwGax2povrI5g

Uuringu läbiviijate lühitutvustused

Hanna-Liis Kont on hariduselt kunstiteadlane ja museoloog ning töötab kunstiväljal vabakutselise kuraatori ja konsultandina. Ta on Eesti Kunstiakadeemia koosseisuväline õppejõud ja doktorant, uurides kureerimispraktikate seoseid sotsiaalse heaoluga. Aastatel 2012–2018 töötas ta Tartu Kunstimuuseumis erinevates rollides, seal hulgas näituste osakonna koordinaatori ja juhatajana. Aastatel 2017–2019 kuulus ta Eesti Kultuurkapitali Kujutava ja rakendus kunsti sihtkapitali komisjoni.

Maarin Ektermann / Mürk on hariduselt kunstiteadlane ning tegeleb kaasaegse kunsti korraldamise ja vahendamisega erinevates vormides. Tema viimased suuremad projektid on „Kunstnikud kogudes” (2017 –, koos Mary-Ann Talvistuga), Reskript Kanuti Gildi SAALI

egiidi alt (2019 –, koos Henri Hütiga) ning proloogkool (2020 –). Igapäevaselt töötab ta Eesti Kunstiakadeemias Üldteooriaainete keskuse juhataja ja lektorina ning juhib Klassikaraadios kord kuus eetris olevat saadet Kunstiministeerium (koos Indrek Grigoriga). Aastatel 2019 – 2021 on ta ka Kultuurkapitali Kujutava- ja rakenduskunsti sihtkapitali esinaine ja Kultuurkapitali nõukogu liige.

1.1 Toimunud fookusgrupid

- I fookusgrupp, 28.04 – Tartu Linnavalitsuse esindajad ja Tartu Linnaraamatukogu direktor (Tartu Kunstimuseumi direktor ei saanud kohtumisel osaleda), toimus Zoomis
Osalesid: Tõnis Arjus, Kunnar Jürgenson, Lilian Lukka, Anna-Liisa Unt, Marleen Viidul, Krõõt Kaljusto-Munck
- II fookusgrupp, 7.05 – Tartu ja Lõuna-Eesti kunstiorganisatsioonid, toimus Zoomis
Osalesid: Peeter Talvistu (Tartu Kunstimaja), Evelyn Grzinich (MoKS), Liina Raus (Kogo), Mari Vallikivi (Kondase keskus), Helena Aadli (Jakobi galerii), Raul Oreškin (Voronja galerii, tARTu pood-galerii), Triinu Jürman (Rüki galerii).
Ei saanud osaleda/ei vastanud: Maajaam, Valga muuseum, Pallase galerii, Konrad Mägi Studio, AmbulARTtoorium, TYPA
- III fookusgrupp, 14.05 – Teaduskeskus AHHA, toimus Zoomis
Osalesid: Pilvi Kolk, Helen Järvepõld
- IV fookusgrupp, 20.05 – Eesti Rahva Muuseum, toimus ERMis kohapeal
Osalesid: Alar Karis, Viljar Pohhomov, Reet Mark, Illari Lään, Agnes Aljas.
- V fookusgrupp, 21.05 – Tartu ja Lõuna-Eestis tegutsevad muuseumid
Osalesid: Nele Dresen (Tartu Linnamuuseum), Siim Randoja (Spordimuuseum), Annika Kupits (Maanteemuuseum), Karoliina Kalda, Jaanika Anderson (Tartu Ülikooli Muuseum), Ivo Posti (Setomaa Muuseumid).
Ei saanud osaleda / ei vastanud: Mänguasjamuuseum, Maaelumuuseumid, Palamuse Muuseum
- VI fookusgrupp, 28.05 – Kultuuriministeerium, toimus Zoomis
Osalesid: Maria-Kristiina Soomre, Marju Reismaa, Taaniel Raudsepp
- VII fookusgrupp, 02.06 – muuseumid + kunstiväli 2, toimus Zoomis
Osalesid: Reet Mägi (Loodusmuuseum), Margit Pensa (Võru Instituut), Reigo Kuivjõgi (Art&Tonic galerii)
- VIII fookusgrupp, 03.06 – praegused nn *blockbusterite* korraldajad – Lennusadam, Kumu, Fotografiska, toimus Zoomis
Osalesid: Kadi Polli, Kati Ilves (Kumu), Anna-Liisa Õispuu (Meremuuseum/Lennusadam), Maarja Loorents (Fotografiska), Ragne Nurk (Kumu kogemusest, hetkel Arhitektuurikeskuses)
- IX fookusgrupp, 10.06 – Tartu Kunstimuseum ja Tartu Linnaraamatukogu, toimus Zoomis
Osalesid: Kristlyn Liier, Joanna Hoffmann, Indrek Grigor, Mae Variksoo (Tartmus), Mai Põldaas, Annika Aas, Halliki Jürma, Linda Jahilo, Külli Peegel (Linnaraamatukogu).
Mare Joonsalu Tartmusist vastas kirjalikult.
- X fookusgrupp, 14.06 – Linnaraamatukogu 2, toimus Zoomis
Osalesid: Krõõt Kaljusto-Munck

Kõigis fookusgruppides osalesid ka uuringu läbiviijad Maarin Ektermann ja Hanna-Liis Kont.

1.2 Fookusgruppide küsimustikud

Kõigilt fookusgruppidele küsime:

1. Kuidas teie perspektiivist vaadatuna Tartu ja Lõuna-Eesti kunsti- ning muuseumielul läheb? Mis on hästi ja võiks kindlasti jätkuda / edasi kesta? Mis on kõige suuremad murekohad?
2. Mis on teie arvates Tartu ja Lõuna-Eesti muuseumi-/näituse-/kunsti elus puudu?
3. Tartu Linnavalitsus on õhku visanud linnagalerii mõtte. Mida teie mõistate linnagalerii kui sellise all, mida see formaat teie jaoks tähendab? On teil tuua häid näiteid?
4. Kui mõelda linnagaleriist Tartu kontekstis, mis võiks olla selle programm ja roll kunsti elus? Mida arvate ideest luua just Süksesse linnagalerii?
5. Teise ideena on õhus rahvusvaheliste suuremastaabiliste publikumagnet-näituste toomine Tartusse. Millised on olnud teie jaoks head näited nn *blockbuster*itest, mida olete külastanud? Millisena teie praegu ning ka tulevikus näete nii kohalike kui rahvusvaheliste näitusekorraldajate valmisolekut tuua Tartusse rahvusvahelisi rändnäituseid – ruumiliselt, ressursside ja publiku mõttes?
6. Kas sellist suuremastaabilist ekspositsioonipinda oleks Tartusse juurde vaja, kui jah, siis kus see võiks asuda? Mida arvate ideest luua see just Süksesse?
7. Tuleviku Sükut ettekujutades – mis on teie ootused sellele? Kuidas võiks teie arvates toimida ühes hoones kunstimuuseum ja raamatukogu? Kas ja milliseid erinevaid kultuuriga kokkupuutumise võimalusi võiks Süksesse veel lisada?
8. Mis on teie jaoks Süku õnnestumise tunnused? Kuidas sinna jõuda?

Tartu Linnaraamatukogult ja Tartu Kunstimuuseumilt küsime lisaks:

- Kirjeldage palun tulevase Süku mõju oma asutuse tegevusele!
- Millised näitusepinnad on hetkel planeeritud Süku hoonesse?
- Millistel alustel hakkab toimuma nende näitusepindade programmi loome?
- Milliseid lünki Süku näitusepinnad võrreldes teie institutsioonide tänaste ruumivõimalustega täidavad?
- Milliseid ühistegevusi või võimalusi ühiseks toimimiseks näete Tartu Kunstimuuseumi ja Tartu Linnaraamatukogu paiknemise puhul Süku hoones? Kas see väljendub ka näituse tegevuses?
- Kas ja millistel alustel näete võimalusi nendel näitusepindadel lisaks omaproduksioonile ka teiste Eesti või välismaiste organisatsioonide näituste eksponeerimiseks?
- Milline on teie asutuse valmisolek tuua Tartusse rahvusvahelisi rändnäituseid - nii ruumiliselt, ressursside kui ka publiku mõttes?

Tartu- ja Lõuna-Eesti kunstiprofessionaalidelt küsime lisaks:

- Kas teil näitusekorraldajatena oleks huvi nii linnagalerii tüüpi pinnal kui suuremastaabilises ekspositsioonis oma näituste / ürituste korraldamise vastu?
- Mis võiks olla nende kahe näitusesaali programmi koostamise põhimõtted, kuidas neid ruume võiks sisuliselt kureerida? Kust ja kuidas võiks tulla rahastus (millised oleksid erinevad panustavad osapooled)?
- Millistele näituseprojektidele oleks teil vaja oma praegustest ruumidest suuremaid / teistsuguseid võimalusi? Milliseid tingimusi te vajaksite?

- Millisena näete Süku mõju enda professionaalsele tegevusele?

Tartu ja Lõuna-Eesti muuseumitelt küsime lisaks:

- Mis võiks olla nende kahe näitusesaali programmi koostamise põhimõtted, kuidas neid ruume võiks sisuliselt kureerida? Kust ja kuidas võiks tulla rahastus (millised oleksid erinevad panustavad osapooled)?
- Kas teil näitusekorraldajatena oleks huvi nii linnagalerii tüüpi pinnal kui suuremastaabilises ekspoo-saalis oma näituste / ürituste korraldamise vastu?
- Millistele näituseprojektidele oleks teil vaja oma praegustest ruumidest suuremaid / teistsuguseid võimalusi? Milliseid tingimusi te vajaksite?
- Kas ja milliseid kogemusi on teil olnud oma näituste korraldamisel koostöös mõne teise nõ vastuvõtva pinnaga?
- Mida te ootaksite selliste koostööde puhul nõ pinda pakkuvalt institutsioonilt (olemasolevate tingimuste, vahendite, korraldusliku abi, rahalise toe jms mõttes)?
- Millisena näete Süku mõju enda professionaalsele tegevusele?

ERMilt ja AHHAAlt küsime lisaks:

- Tutvustage palun oma näituseprogrammi koostamise protsessi – kuidas näitused teile jõuavad? Milline on proportsioon omaproduksiooni ning rändnäituste vahel?
- Millised on teie põhimõtted majaväliselt tulnud koostööde osas, milliseid koostööpartnereid otsite / vastu võtate? Kuidas on sellisel juhul protsessid kujundatud, mis on teie kui vastuvõtva organisatsiooni vastutus ning mida ootate teiselt poolt (korralduslikult, aga ka finantsiliselt)?
- Millised on teie nõuanded sellise (suuremastaabilise) eksposaali planeerimisel, nii ruumiliselt, korralduslikult, finantsiliselt? Millega tuleks arvestada? Mida teeksite teisiti kui oleks võimalus nüüdse kogemuse pealt asju ümber planeerida?

Kumult, Meremuuseumilt ja Fotografiskalt küsime lisaks:

- Tutvustage palun oma näituseprogrammi koostamise protsessi – kuidas näitused teile jõuavad? Milline on proportsioon omaproduksiooni ning rändnäituste vahel?
- Millised on teie põhimõtted majaväliselt tulnud koostööde osas, milliseid koostööpartnereid otsite / vastu võtate? Kuidas on sellisel juhul protsessid kujundatud, mis on teie kui vastuvõtva organisatsiooni vastutus ning mida ootate teiselt poolt (korralduslikult, aga ka finantsiliselt)?
- Rääkige palun oma kogemustest rahvusvaheliste rändnäituste korraldamisel – protsess kui selline, keerulised kohad? Millega tuleks selliste suurte näituste toomisel arvestada?
- Oma ruumiprogrammile mõeldes, mida teeksite teisiti kui oleks võimalus nüüdse kogemuse pealt asju ümber planeerida? Millised on teie nõuanded sellise (suuremastaabilise) eksposaali planeerimisel, nii ruumiliselt, korralduslikult, finantsiliselt?

Kultuuriministeeriumilt küsime lisaks:

- Kuidas te näete Tartu Kunstimuuseumi tulevikku ministeeriumi perspektiivist, kuidas võiks see toimida riigi (ning KuMis kahe osakonna) ja KOVi suhtes?
- Kes ja kuidas võiks neid kujutletavaid lisasid – linnagaleriid ning suurt ekspopinda – rahastada?

2. Näitusekorralduse hetkeolukord Tartus ja Lõuna-Eestis

2.1 Mis on hästi

Tartu näituseelu on aktiivne, igal ajal on külastajatele avatud üsna suur valik erinevaid näituseid, mida vaatama minna. Tartut nähakse ka muuseumide linnana, siin tegutseb palju erinevaid ja kõrgetasemelisi muuseume. (Muuseumi)näituste tase (tervikuna Eestis) on viimastel aastatel märgatavalt tõusnud, näitused on läinud mahukamaks ja läbimõeldumaks. Tartu kohalikku kunstielu ilmestab uute, väikeste eraalgatuslike galeriide loomise laine – viimastel aastatel on lisandunud näiteks Kogo galerii, Ag47, tARTu pood, Art & Tonic jt, mis peale Y-galerii sulgemisest jäänud tühikut panustavad kunstielu mitmekesistamisesse. Linnaraamatukogude puhul on oluline raamatukogude laiem suundumus – püüdlus muutuda kogukonnakeskusteks, millele aitab Tartu Linnaraamatukogus kaasa ka harrastajatele ja poolprofessionaalidele suunatud näitusetegevus.

Mis on puudu / millised on probleemid?

Kogu eespool mainitud tiheda näituseelu taustal toodi ühe põhilise probleemina välja publikupuudus ja enda suutmatuse publikuni jõuda. Tihe omavaheline konkurents publiku tähelepanu nimel toob kaasa teineteisele vastu töötamise ja tihedalt vahetuvate näituste programmi (uued näitused tõmbavad publiku jälle tagasi), põhjustades töötajate ülekoormuse ja motivatsioonilanguse. Mitmed muuseumid on juba asunud näituseid pikendama ja tempot vähendama, kuid see ei ole näitusekorralduses veel läbiv praktika. Publiku vähesuse tingib osaliselt asjaolu, et püütakse samade ühiskonnagruppide tähelepanu, vähem suudetakse kaasata tegevustesse uusi külastajaid, kes tavapäraselt näituseelust osa ei võta. Tuntakse, et puudu on turundusjõust – kohalikel näitusekorraldajatel ei ole võimekust ja rahalisi vahendeid, et oma näituseid piisavalt turundada; piiratud eelarve ja tööjõu tingimustes tegeletakse valdavalt kommunikatsiooniga, mis jõuab juba käima harjunud külastajasegmentideni. Turistide ligitõmbamise osas tajutakse Tallinnal selget eelist – Tartusse kruiisituristid ei jõua, Riia lähedus ei ole päris sama, mis Helsingi lähedus Tallinnas (eriti, kui peaks realiseeruma tunneliühendus). Tartu ei ole transpordi mõttes mugavalt ligipääsetav ning ka järgmine suur arendus selles vallas, Rail Baltic, hakkab Tartust mööda minema.

Enda võimalusi just näitusetegevuse korraldamise osas tajutakse nii kunsti- kui muuseumimaastikul üsna ebakindlana. Puudu on rahalistest ressursidest, et sissetöötatud näitusetegevust laiendada ja olemasolevaid publikuprobleeme leevendada. Näituste korraldamisel sõltutakse valdavalt omatulust ja Eesti Kultuurkapitali vahenditest. Kulka on aga saatnud signaale, et rahastab (riigi)muuseumeid aina vähem, pigem vaid eriprojektide korral; põhitegevuse toetusesse Kultuuriministeeriumist ei ole programmiga seotud kulud sisse arvestatud. Erasektori toetus on pigem vähene, selle kasvatamiseks oleks vaja vastavaid oskuseid ning tihti ka lihtsalt inimesi juurde. Sellistes tingimustes ei ole suurem osa näitusekorraldajatest valmis võtma riske ja investeerima näiteks kallite välisnäituste sissetoomisse. Fookusgruppides toodi ka välja, et omavahel tehakse vähe koostööd, üksteist tajutakse pigem konkurentidena.

Tuntakse ka puudust erialaspetsialistide ja kunsti- / muuseumimaastiku järelkasvust. Ambitsioonikad näituseprojektid ja rahvusvaheline koostöö nõuavad paljude pädevate ekspertide panust, kellest jääb regioonis puudu. Tartu Ülikooli maaliosakonna ja nüüd ka kunstide keskuse sulgemine vähendab järelkasvu tekkimist kohalikule kunstiväljale. Akadeemilise kõrghariduse tasemel kunstiõppe lõppemine Tartus mõjub kahtlemata halvasti kogu Eesti kunstielu mitmekesisusele ning suurendab veelgi Tallinna monopoolset rolli.

Rakenduslikku kõrgharidust pakkuvale Kõrgemale Kunstikoolile Pallas langeb Lõuna-Eestis kunstihariduse vallas suur vastutus.

Näituste tüüpide osas toodi välja, et võiks olla rohkem arhitektuuri, disaini ja tarbekunstinäituseid, lisaks märgiti ära ka suuremastaabilised, laiemale publikule apetiitsed fotonäitused.

Puudu tundub olevat väljundivõimalustest pool-professionaalsetele loojatele – sobivat kohta ei pruugi leida harrastuskunstnike näitused, mida kaasaegse kunstivälja kureeritud programmidesse ei mahuta. Sellele sihtgrupile mõeldes on Linnaraamatukogu arendanud välja üpris aktiivse näitusegevuse, samuti otsib oma kohta ka Tartu Ülikooli raamatukogu galerii, Apraaditehase üldpinnad jne.

Kumu, Meremuuseumi ja Fotografiska esindajad tõid välja, et soovides oma näituseid Tartusse tuua, võib tekkida puudus paraja suurusega sobivast ruumist – näitusepaikade kalendrid on pikalt ette planeeritud või ei haaku näitused siinsete institutsioonide programmi või ruumivõimalustega.

2.1.1 Tartu Kunstimuuseumi olukorrast

Eraldi tuleb välja tuua, et fookusgruppides rõhutati Tartu Kunstimuuseumi olukorda. Tartus puudub rahvusvahelistele standarditele vastavate ruumidega kunstimuuseum, mis aitaks luua Tartust tõmbekeskuse ka laiemale kunstipublikule. Keeruliseks teeb Tartmusi olukorra paiknemine erinevates (ajutistes) hoonetes, seal hulgas Viltuses majas, mis ei vasta kaasaegsetele nõuetele, ei võimalda eksponeerida suurt osa kunstialasest tipptasemel loomingust ega teha rahvusvaheliste partneritega efektiivselt koostööd – puudulikud on ligipääsud, transpordialad, kliima ja ruumilahendused, sisseseade, turvatingimused, laopinnad, tööruumid. Nimetatud puudujäägid raskendavad organisatsiooni arendamist ja sisulist tegevust. Muuseumil on keeruline tööle saada pikema erialase kogemusega spetsialiste, viimastel aastatel on see toiminud pigem noorte kunstiajaloolaste kasvulavana. Tartmusi eelarvemudel on ebakindel, sõltudes pea kogu oma programmi osas Kulka vahenditest, mis pärsib jätkusuutlikku arengut ja põhjaliku uurimistööga ettevalmistatud näituste produtseerimist. Kuna Tartmusi ruumivõimalused on praegu üsna tagasihoidlikud, ei ole ka piisavalt omatulu teenimise võimekust.

Kultuur2030 arengukavasse on koostöös Muuseumi nõukoguga sisse kirjutatud, et uusi muuseume ei looda ja olemasolevaid näitusepindu ei laiendata. Sellega seoses vajab vastust küsimus, kuidas lootus Tartmusi Süksesse kolimisest sellega haakub? Viltuse maja näitusepinnad koos ajutiste tööruumidega ei tohiks kujuneda Süks Tartmusi määraks; antud teemasid puudutatakse ka käesolevas raportis hiljem.

2.2 Ettepanekud Tartu ja Lõuna-Eesti näituseelu korralduse osas

Fookusgruppidest jäi kõlama kaks olulisemat olukorra parendamise mõtet: näituste tempo aeglustamine ja omavaheline suurem koostöö. Nagu eelpool välja toodud, on näitused muutunud üha mastaapsemaks, põhjalikumaks ja atraktiivsemaks. See kõik on väga töö- ja ressursimahukas ning muuseumid / näitusemajad ei jõua selles “rohkem ja suuremalt” tempos oma praeguste jõududega püsida. Näituste tempo aeglustamine on laiem tendents, mis pöörab oma “kestlikus kahanemises” tähelepanu ka näituste järelelule – näituse rändamisele mööda väiksemaid linnu, materjalide taaskasutamise võimalustele jne. Toodi välja, et vaja oleks valdkondlikku kokkulepet näituste tempo vähendamise osas, see tõstaks professionaalide

motivatsiooni, vähendaks ületootamist ja ületootmist. Samuti võiks tekitada ühise ülevaate olemasolevast näituse-inventarist, andmebaasi sisseseadest, mida saaks nõnda paindlikumalt ja operatiivsemalt omavahel jagada, et ressursse kokku hoida ja vähem ökoloogilist jalajälge tekitada.

Kui võtta suund vähematele uutele näitustele, tuleb panna rohkem ressursi publiku- ja haridustegevustele, mis inimesed juba avatud näitustele tagasi tooksid, samuti turundus- ja kommunikatsioonitegevusele. Fookusgruppides toodigi välja, et Tartu linn võiks just turunduse vallas kohalike muuseumide ja näitusekorraldajate tegevusele süsteemselt kaasa aidata ning institutsioonid keskenduda oma jõududega eeskätt kommunikatsioonile. Muuseumid / näitusemajad nägid koostöökohta ka ühiste formaatide väljatöötamises ja juurutamises, näiteks nn galeriide öö – samal õhtul, mugavalt peale tööpäeva toimuvad avamised või programm erinevates näitusepaikades, miks mitte hõlmates lisaks Tartule kogu Lõuna-Eesti piirkonda. Mõtteid on, kuid kindlasti oleks vaja eestvedajat, kes omavahelist tihedamat suhtlust käigus hoiaks.

3. Linnagalerii

3.1 Linnagalerii kui näitusemaja tüübi iseloomustus

Mari Vallikivi, väljavõte fookusgrupist: “See on pind, kuhu saad tänavafondilt otse sisse astuda, seal on suured klaasaknad, sa saad näitusega otsese kontakti, ei pea läbima keerukaid süsteeme, et sinna jõuda; see on selle linna nägu”.

Linnagalerii näol on tegemist eelkõige väikelinnades ja kohaliku kunstielu lõikes olulise ühikuga, mis on suunatud kaasaja kunstile ning annab ühelt poolt võimaluse oma loomingu eksponeerimiseks kunstnikele, kes elavad ja tegutsevad selles linnas, on sealt pärit või tunnevad muul viisil tugevat seotust antud kohaga ning teiselt poolt vahendab laiemat professionaalset kunstielu väikelinnadesse. Sellest lähtuvalt on linnagalerii programm mitmekesine ja arvestab erinevate sihtgruppidega, nii rohkem kui vähem kunstiteadliku publikuga. Linnagaleriil on nõ madal lävi – see ei mõju elitaarsena, on tasuta, seal võib kohata tuttavate kaaslinlaste loomingut jne. See tähendab ka, et linnagalerii programmi leiavad tee pool-professionaalsed kunstnikud, inimesed, kes tegelevad kunstiga muu töö kõrvalt, piirid kunsti ja käsitöö vahel on voolavad, seal toimuvad näitusevahetused sõpruslinnadega jms kultuurikoostöö algatused. Linnagalerii edukus sõltub galeristist, kes tunneb kohalikke olusid ja seal tegutsejaid ning omab kontakte ka kaasaegse kunstieluga laiemalt. Hea linnagalerii maine tekib, kui kohalikele kunstnikele väljundipakkumise kõrval lülituvad programmi ka kutsutud professionaalse kunsti näitused ja piiratud omaproduktiooni vahendite puhul ringlema kutsutud näitused teistest galeriidest, näiteks Eesti Kunstnike Liidu galeriidest Tallinnast jne. Professionaalsete ja kvaliteetsete kunstinäituste korraldamine väikelinnades on oluline ka kunstihariduse ja järelkasvu mõttes – võimalus näha oma kodulinnas mitmekesisest kunstiprogrammi võib inspireerida siduma oma edasist elukutsevalikut kunstiga või vähemalt aitab kaasa enda mugavalt tundmisele kaasaegse kunstiga kohtudes. Ruumina on linnagaleriide suurus u 100–200 ruutmeetrit ning seda näitusemaja tüüpi iseloomustab praegu valdavalt ka näituste üsna kiire vahetumine, u igas kuus üks näitus.

Linnagaleriide eelarve on suures osas kaetud linna poolt, need on osa kohalikust kultuuritegevusest, linna enesekuvandist ning brändist. Lisavahendeid taotleavad linnagaleriid kas otse tegevustoetusena või kunstnike kaudu ka Eesti Kultuurikapitali Kujutava ja

rakendus kunsti sihtkapitalist ning kohalikest Kulkadest, kuid proportsionaalselt on Kulka toetused kogu eelarve lõikes üsna väikesed. Linnagaleriid asuvad enamasti kohaliku kultuurimaja või mõne muu institutsiooni (näiteks raamatukogu) juures, edukamatel linnagaleriidel on väärtusliku ressursina oma galeriiruum, kesisematel juhtudel peab läbi ajama erinevate koridoripindadega; ruum mõjutab tugevasti programmi koostamise võimalusi. Tavaliselt on linnagaleriides palgal üks inimene (galerist) ning installeerimiseks saab kasutada tehnikut-abitöötajat, seega enamasti ei ole ressursse, et teha lisaks näitustele veel publiku- ja haridusprogramme. Linnagaleriidel Eestis ei ole hetkel üldiselt väga häid ruumilisi ega tehnilisi võimalusi, et teostada keerukamaid ja installatiivsemaid kaasaegse kunsti näituseid.

Ideaalis võiks linnagaleriid näitusemaja tüübina liikuda teatud standardite suunas – koridoriseinte asemel eraldi valged kuubid sobiliku audio-video tehnika ja näitusevalgustusega, kompetentne ja hea kontaktivõrgustikuga galerist, pädev tööjõud installeerimisel, aeglasem näitusetempo; linnagaleriid võiksid tagada oma tegevuseelarvest (linna rahastusest) kunstnikule näitusetasu, inimeste- ja teoste transpordikompensatsiooni, majutuse installeerimise- ja deinstalleerimise ajal, kohaliku tasandi meediasuhtluse ning teavitustöö ning korraldada ka näitustel väikest publikuprogrammi, kasvõi kohtumist kunstnikuga.

3.2 Linnagaleriide näited Eestist

- Haapsalu – üks edukamaid linnagaleriide näiteid. Oluline ressurss spetsiaalselt näituseruumiks ehitatud galerii, kaasaegse kunsti eluga hästi kursis olev galerist ja tegevust toetav katusorganisatsioon ehk Haapsalu Kultuurikeskus. Programm on väga hea, palju on näituseid, mis on kutsutud Haapsalusse Tallinna ja Tartu järel ja saanud kohapeal spetsiaalse ümberkohanduse, lisaks on välja töötatud iga-aastased koostööformaadid nagu Haapsalu Graafilise Disaini Festival. Galeriil on iga-aastane avatud kutsung näitustele ning selle kaudu jõuab programmi ka spetsiaalselt sinna tehtud näituseprojekte, mis rändavad mujale edasi. Näituse avamised on kohalikus kultuurielus traditsiooniga sündmused ning näituseid sõidavad spetsiaalselt vaatama ka kunstiprofessionaalid mujalt. Kindlasti on arenguvõimalusi ja probleemkohti, aga üldiselt töötab see hetkel väga hästi.
- Pärnu – samuti väga hästi toimiv näitusemaja, mis mängib olulist rolli nii kohalikus kui ka laiemas kunstielus. Pärnus tegutseb Pärnu Kunstnike Liit oma ateljeedega, linnal on kunstialase kõrghariduse andmise taust, mis praeguseks on küll lõppenud, kuid on kohalikus kunstielus jätkuvalt tajutav.
- Viljandi – asub raamatukogu kõrval ja on oma tegevuses võrreldes teiste Viljandi näitusepaikadega (Kondase keskus, Rüki galerii) üsna nähtamatu. Viljandi on sügisel 2021 algatamas mõttevahetust oma linnagalerii kaasajastamise teemadel.
- Võru ja Jõhvi – asuvad kultuurimaja ruumides, üsna aktiivse näituse tegevusega.
- Tallinna Linnagalerii – erand linnagaleriide hulgas, sisuliselt seotud Tallinna Kunstihoonega, mis vaatamata oma nimele on rohkem seotud Eesti ja rahvusvahelise kaasaegse kunsti väljaga kui Tallinna linna kunstieluga. Tallinn toetab Tallinna Kunstihoone ja selle galeriide tegevust kogueelarve lõikes pigem vähe, kuid Linnagalerii ruumid kuuluvad linnale. Selle näite puhul on Linnagalerii nimi jäänud pigem minevikust ning roll kunstielus on midagi muud kui eespool kirjeldatud.

3.3 Linnagalerii ideest Süku ja Tartu kontekstis

Linnagalerii on tavapäraselt oluline just väikelinna kontekstis, kus ei ole teisi avalikust huvist kantud galeriisid ja olemasolevad eraalgatusena tekkinud galeriid on pigem suunatud mingile

kitsamale nišile / teemale. Eesti kunstielu puhul annab tooni peamiselt Tallinnas ja Tartus toimuv ning mõlemas linnas on olemas toimiv galeriivõrk (vt ka 1. alapeatükk). Järgnevalt analüüsime linnagalerii vajadust Tartu ja Süku kontekstis.

3.3.1 Linnagalerii kui Tartumusi hallatav näitusepind Sükus

Üks variant linnagaleriiks Sükus oleks anda selle formaadi väljatöötamine, programmi koostamine ja jooksev haldamine Tartu Kunstimuuseumi ülesandeks. Selline lahendus ei ole mitmel põhjusel soovituslik.

Muuseumi ning galerii näitused on kunstielus erineva kaaluga. Muuseum on kunstiajaloo kirjutaja, muuseumi näitused on nõ kõrgema lävega kui galeriinäitused – nende taga on põhjalik (teaduslik) uurimistöö, need üldistavad ja analüüsivad nähtuseid kunstis kriitiliselt distantsilt, asetavad need laiemasse ühiskondlikku ja erialasesse konteksti. Kõik Eesti kunstimuuseumid korraldavad küll ka kaasaegse kunsti- ja isiknäituseid, kuid nende puhul on tegemist formaatidega, mida galeriinäitused ei rakenda – uurimuslikud teemanäitused, retrospektiivid jne. Lisaks töötab muuseuminäituste puhul kunstnikega kaasa terve meeskond – kuraator, kujundajad, enamasti kaasnevad muuseuminäitustega ka mahukad kataloogid, publiku- ja haridusprogrammide tegijad jne. Galeriis toimuvad kunstnike näitused keskenduvad ühe teema, ühe võtte läbitöötamisele, need on eksperimenteerivamad, julgemad ning riskid nende puhul on madalamad, kunstnik võib ka ebaõnnestuda. Nende kahe väga eritüübilise suuna kokku viimine muuseumi alla mõjuks kummaliselt. Muuseum kui ideeliselt selgepiirilise üksus neelaks tõenäoliselt linnagalerii alla, sellest saaks muuseumi projektiruum, mis on sisuliselt midagi muud – ning Tartumusil juba olemas. Lisaks oleks muuseumi all paiknedes probleemne ka linnagalerii tüüpi sisse kirjutatud pool-professionaalsetele kunstnikele väljundi pakkumine, nii erinevad tegevussuunad ei saa õnnestunult koos eksisteerida, see oleks liiga vastuoluline programm. Võib ka öelda, et Tartu Kunstimuuseumil on ka kohaliku kunstiga suhestumine ajalooliselt tugevamalt tegevusloogikasse sisse kirjutatud kui näiteks Eesti Kunstimuuseumil, seega leiavad kohalike kunstnike näitused koha ka Tartumusi programmis, kuid nagu öeldud, on need teise kaalukategooriaga produktsioonid kui linnagalerii näitused.

3.3.2 Linnagalerii kui eraldi institutsioon Sükus

Teine variant oleks luua linnagalerii Sükusse eraldi institutsioonina. See vabastaks linnagalerii ideelisest vastuolust, mis tekiks muuseumi küljes asudes, aga teiselt poolt tekib mitmeid küsitavusi Tartu juba toimivat kunstimaastiku vaadates.

Enamus fookusgruppides osalenutest leidis, et Tartus täidab linnagalerii funktsioone edukalt eelkõige Tartu Kunstimaja, lisaks nimetati Pallase galeriid – neid kahte teadsid mitte-kunsti taustaga osalejad kõige paremini; kunstivälja esindajad toovad kõrvale hoogustunud väikegaleriide laine. Reigo Kuivjõgi, väljavõtte fookusgrupist: “Kui tahta näidata selles linnas elavaid kunstnikke, siis need on ikkagi ju need, kellel on Tartu Kunstimajas ateljee, nemad ongi Tartu kunstielu tuumik”. Üldiselt oldi ühele meelele, et väljundeid oma loomingu eksponeerimiseks professionaalsetele kunstnikele on Tartus juba praegu piisavalt ning toetada tuleks eelkõige olemasolevaid näitusepaiku, neid tugevdada. Fookusgruppidest tuli siiski välja, et pool-professionaalsetele kunstnikele on Tartus ehk vähem võimalusi – samas leevendab seda ka Linnaraamatukogu näitusetevendus.

3.4 Kokkuvõte ja ettepanekud

Tuginedes eelnevale, leiame, et linnagalerii kui eraldi institutsiooni loomine ei ole Tartu puhul õigustatud. Arvestades, et kunstielu kaks suurt probleemi on vähene ja ebastabiilne

rahastus ning publiku nappus, hakkaks uus näitusepaik võtma jõudu ära olemasolevatelt, end juba kunstiväljal tõestanud avaliku rahastuse toel tegutsevatelt näitusemajadelt Tartus. Lisaks sobib linnagalerii formaat oma kirju programmiga pigem konteksti, kus ühe institutsioonina tuleb kõnetada väga erinevat kunstipublikut; Tartus kui Eesti suuruselt teises linnas on võimalik hoida töös erinevate iseloomudega näitusepindu, mille vahel erinevad sihtrühmad leiavad oma.

Küll aga oleks Süku kontekstis hea mõelda läbi Linnaraamatukogu tegevus näitusekorraldajana ning anda sellele natuke võimendust juurde. Mis on praegu raamatukogus toimunud näituste puhul hästi töötanud, on nende nõ madal lävi – näitused jäävad raamatukogu külastajatele sõna otseses mõttes teepeale ette, rikastavad seda kui avalikku ruumi. Sükus võiks raamatukogu ruume põimida väikeste taskutega, mis ei oleks eraldi valged kuubid, vaid asuksid orgaaniliselt raamatukogu teiste funktsioonide sees, tehes siiski sammu kõrvale, kehtestades end eraldi ruumimuljega. Sellised “sopid”, suurusega 10–50 m², kus oleks näitustele sobilik valgustuslahendus, võimalikud lisa-seinamoodulid, mida saab erinevatesse ruumidesse hõlpsalt liigutada, võimalus seinu vastavalt vajadusele üle värvida vms, looksid juba tingimused väga erisuguse kunsti heal tasemel eksponeerimiseks. Kindlasti tuleks eemale liikuda koridoride kasutamisest põhilise ekspositsioonipinnana – kunst väärrib omaette ruumi ja selle kaudu esiletõstmist. Näituste teostuse osas tuleks kaasata Tartu Kunstimuuseumi ekspertiisi ning liikuda teatud standarditeni, mis eelpool linnagaleriide puhul välja on toodud, nagu kunstnikele tasu maksmine. Sellise korralduse puhul oleks Tartus kaetud ja selgelt eristatavad nii professionaalsed muuseuminäitused kui galeriinäitused. Linnagalerii funktsioonid oleksid seejuures jaotunud erinevate galeriide ning teiste institutsioonide vahel, millesse panustavad Linnaraamatukogu, ERM ja Ülikooli raamatukogu pool-professionaalidele suunatud näitustegevus, lisaks eksponeerimisvõimalused kohvikutes, teatrites jms.

4. Eraldiseisev hittnäituste ehk *blockbusterite* saal Sükus

Vastavalt Tartu Linnavalitsuse soovile uurisime, mida võiks kujutada endast suuremastaabiliste (rahvusvaheliste) (ränd)näituste saal, millised on selle ruumilis-tehnilised tunnused, kuidas tekib sinna näituseprogramm, mis selliseid näituseid iseloomustab ning kas võiks sellise saali Sükusse lisada.

4.1 Hittnäitused ehk nn *blockbusterid* näituseformaadina

Nn *blockbuster*-näituseid (eesti keeles “menük”, “hittnäitus”¹) iseloomustab suunatus laiale publikule, sellel on teema, mis tõmbab väga erinevaid sihtrühmi ning ka kunstikaugest publikut; nendele näitustele kogutakse kokku teoseid avalikest ja erakogudest, nii et külastaja näeb just selleks hetkeks kokku toodud eksklusiivset teoste komplekti. *Blockbuster*-näitusega käib kaasas intensiivne kommunikatsiooni- ja turunduskampaania – jõudes inimeste igapäeva, loob see tunde, et näituse külastamine on oluline, isegi vältimatu “kohustus”. *Blockbusterite* õnnestumise kriteeriumiks ongi külastajate massid, nõ saba ukse taga, uksest välja looklevad järjekorrad, vähemalt nädalavahetustel. Tihti on seda tüüpi näitused keskendunud ühele olulisele kultuurilisele persoonile (Leonardo da Vinci, Frida Kahlo, David Bowie) või populaarsele teemale, näiteks erinevad moevoolud. 1972. aastal Briti Muuseumis toimunud näitust “Tutanhamoni varandus” loetakse esimeseks *blockbusteriks*,

¹ Muuseumisõnastik: kogud ja näitused.

<http://media.voog.com/0000/0030/4552/files/muuseumis%C3%B5nastik.pdf>

mis tuuritas hiljem USA suurlinnades ning kogus miljoneid külastajaid, tõstis huvi Vana-Egiptuse kultuuri vastu ja muuseumi mainet laiema publiku hulgas.²

Sellised näitused on muuseumitele üha enam olulised omatulu teenimise allikad ning muuseumid, mille eelarved toetuvad suures osas omatulule, on muutumas sellistest näitustest sõltuvaks. Samas on need alati teatud kompromiss laiatarbe maitsega ning neid peavad tasakaalustama teistlaadi fookusega projektid. Suured külastajate hulgad, mis selliseid näituseid iseloomustavad, muudavad tihti näituse vaatamise kogemuse üsna keeruliseks ja jääb tunne, et seda külastatakse ainult “linnukese” pärast ja mitte sisulisemast huvist; selliseid külastajaid on raske tavaprogrammiga tagasi meelitada. Sellist tüüpi näituseid on väga keeruline teostada, see tähendab aastaid läbirääkimist erinevate institutsioonide vahel, finantside kogumist, keeruka logistika korraldamist jne. Lisaks ei ole kunagi päris kindel, kas vaatamata mitmeaastasele ettevalmistusele, tavapärasest oluliselt suuremale eelarvele ja ekstra tehtud pingutustele õnnestub seatud eesmärgi realiseerida.

Blockbusterite loogikasse on sisse kirjutatud muutuda üha suuremaks ja võimsamaks, käies kultuuriinstitutsioonidele tegelikult ka üha enam üle jõu. Hittnäituse “Young Rembrandt” De Lakenhal’i muuseumis Hollandis (2019) eelarve oli 1,2 miljonit, millest 280 000.- läks kindlustusele. Sellise näituse produtseerimine pani muuseumile tohutu surve ning isegi arvestades näituse suurt populaarsust, oldi sunnitud tõstma tavapileti hinda, et kuludega tasa tulla.³ Eriti keeruline on selliste näituseformaate korraldamine peale COVID19 pandeemiat – tõrked logistikas, distantseerituse nõue, turismi kokkukuivamine jne on vaid mõned aspektid, miks ollakse just nende näituste tuleviku osas nüüd väga ettevaatlikud.⁴

4.1.1 *Blockbusterite* näiteid Eestist

Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus on kogunud kunstinäituste (sh disain ja arhitektuur) statistikat alates 2016. aastast⁵. Järgnev edetabel kajastab 2018. ja 2019. aasta näituseid:

1. ERM. Külätänavalt punasele vaibale. 100 aastat rahvuslikku moodi (2018). 145 000 külastajat.
2. ERM. Isamaastikud. Anu Raud (2018). 78 500 külastajat.
3. EKM/Kumu. EV100. Eesti maalikunstnik Euroopa Õukondades. Michel Sittow (2018). 64 000 külastajat.
4. EKM/Niguliste kunstimuuseum. Asjade võim (2019). 75 000 külastajat.
5. EKM/Kadrioru kunstimuuseum. Ideaali otsinguil. Aivazovski (2018). 61 000 külastajat.

² Rebecca Carlson. Go big or go home: how blockbuster exhibitions are saving museums. 26.01.2020, <https://www.museumnext.com/article/go-big-or-go-home-how-blockbuster-exhibitions-are-saving-museums/>

³ Meta Knol. Blockbuster Addiction. 22.02.2020, <https://www.museumnext.com/article/blockbuster-addiction/>

⁴ Kate Brown. Is the Age of the Blockbuster Exhibition Over? Artnews, 30.06.2020, <https://news.artnet.com/art-world/the-end-of-blockbusters-1890212>

⁵ <https://cca.ee/eesti-kunstinaituste-statistika/>

Muuseumimaastikul laiemalt oli ajutiste näituste kategoorias pretsedenti loov 2014-15. aastal Lennusadamas toimunud näitus “Titanic: lugu, leiud, legendid”, mida külastas 220 000 inimest.⁶

4.2 Rahvusvahelistele nõuetele vastava näitusesaali parameetrid

4.2.1 Nõudmised näitusesaalile

- Ruum peab olema võimalikult neutraalne pind, kuhu saab iga kord erineva lahenduse sisse luua. Näiteks Kumu suur saal ja 5. korruse galerii on mõlemad liiga spetsiifiliste liigendusega (sambad ruumi keskel), mis mõjutab seda, milliseid näituseid seal korraldada saab.
- Optimaalne saali suurus on 1000 m² (levinud rahvusvaheline standard), mida saab omakorda liigendada kaheks või kolmeks; oluline ongi ruumi paindlikkus, võimalus teha seda suuremaks ja väiksemaks vastavalt vajadusele ja võimalustele. Eesti näitusekorraldajate kogemuse põhjal liigub palju kuni 500 m² rändnäituseid, teine levinum vahemik on 700-1200 m².
- Oluline on ruumi kõrgus, et võimaldada ka suuremõõtmeliste eksponaatide näitamist ja kõrgust vajavate erilahenduste teostamist.
- Tugevad põrandad, mis peavad vastu raskete objektide liigutamisele ja suurele igapäevasele koormusele (fookusgruppides toodi välja, et parkettpõrandad, klassikalise valge kuubi tunnus, pole piisavalt vastupidavad).
- Võimalus luua väga erinevaid valguslahendusi nii tehis- kui päevavalgusega.
- Oluline on mürasummutus, seda nii saalist välja liikuvate helide kui ka ülejäänud hoonest saali sisse tulevate helide summutamiseks.
- Stabiilne ja kontrollitav kliima (temperatuur ja õhuniiskus) ning selle jälgimiseks vajalikud tehnilised vahendid.
- Tagatud vajalikud turvatingimused erinevate teoste eksponeerimiseks, sealhulgas videovalve, mehitatud valve, häiresüsteem, võimalus teoseid turvakinnitustega seina või teistele pindadele kinnitada. Näitusesaal peab olema turvaline ka selles viibivatele inimestele (vastama päästeameti nõuetele), seal peavad olema selged ning turvalised sisse- ja väljapääsud.
- Ruum peab olema ligipääsetav ja turvaliselt läbitav erivajadustega inimestele.

4.2.2 Nõudmised abiruumidele

- Katusealusesse transpordialasse peab olema võimalik suurte veokitega sisse sõita ning vajadusel isegi kraanadega näituse elemendid maha tõsta. Maja ümber on vaja suuri manööverdamispiindasid.
- Olulised on ligipääsud näitusesaalidele – ukseavad peavad olema piisavalt suured, et näituse elemente saaks vajadusel otse transpordiveokist saali tõsta. Korruste vahel eksponaatide liigutamiseks on vajalik suur transpordilift.
- Lao- ja turvaruumide ning vahelüüside paigutus. Võimalused eksponaatide aklimatiseerumiseks, ülevaatamiseks, pakkimiseks ja ladustamiseks. Eraldi tähelepanu soovitatakse pöörata just sellistele abiruumidele – näiteks võtavad juba eksponaatide pakkematerjalid palju ruumi ning tuleb arvestada ka võimalusega, et kuskil on vaja hoida juba kokku pakitud, kuid alles oma transporti ootavat näitust samal ajal kui uus näitus on juba saabunud ning vaja vastu võtta.

⁶ <https://www.err.ee/510467/titanicu-naituse-kulastatavus-tegi-eesti-muuseumide-rekordi>

4.3 Eesti näitusekorraldajate kogemused ja nõuanded

Kõige olulisema sõnumina toodi välja, et kõik siin õnnestunud hittnäitused on pikaajalise (koos)töö vili, kus üldkõnetav teema kaetakse tuntud teostega, aga ka hoolikalt kohalikku konteksti sobitamisega. Kõige paremini õnnestuvad näitused, mille puhul tehakse rahvusvahelist koostööd oma kolleegidega teistest institutsioonidest, kõrgetasemelised partnerid tagavad näituse kvaliteedi ja publikumenu. Sobilikke rändnäitusi saadakse koostöövõrgustike ja isiklike kontaktide kaudu, samuti on mõned portaalid, kus näitused liiguvad. Näituste vahendamise firmad, mille kaudu näitused siia jõuavad, on kõik välismaised.

Hittnäituse korraldamisel on oluline eeldus institutsiooni maine, mille loob läbimõeldud programm, mis omakorda tugineb teatud väärtustele. Rändnäituseid liigub palju, aga nende kvaliteedi osas tuleb olla ettevaatlik, nii sisuliselt kui teostusena, siinkohal mängib taas rolli vastuvõtva institutsiooni maine läbirääkimistel osalejana. Edukate näituste eelduseks on kvaliteetne sisu, iga rändnäitus ei vasta publiku ootustele ega sobi sisuliselt institutsiooni programmi. Olulisena rõhutati ka võimalust ja vajalikke vahendeid, et rändnäitused enda standardite/programmi järgi kohandada. Võimalikult palju tuleb näituseid ise vaatamas käia, neid vahetult kogeda ning seisukorras veenduda. Menukate rändnäituste korraldamine on väga ressursimahukas, renditasud on suured, need nõuvad pikaajalist ettevalmistust (sageli mitmeid aastaid ette), läbirääkimisi, nõudlikku produktsiooni ja erinevate tiimide tavapärasest suuremat panustamist. Näituste valimisel on olulised isiklikud kontaktid, mis tekivad eelnevate koostöödega, kogemus ehk tihti mängib rolli ka intuitsioon, mis töötada võiks. Näituste valimisel tuleb arvestada ka sellega, mida ümbruskonna suuremates keskustes juba näidatud on, publiku hulga arvestamisel tasub lähtuda 300 km raadiuses elavate inimeste seast tulevate külastajatega ning plaanida vastavalt sellele.

4.4 Lõuna-Eesti näitusekorraldajate huvi rahvusvaheliste suurnäituste korraldamise vastu

Valdav enamus uuringus osalenud näitusekorraldajatest, kes suuri rahvusvahelisi näitusi hetkel ei korralda, ei näe võimalust ega vajadust hakata neid ka lähitulevikus korraldama. Tundub, et see seisukoht tuleneb eelkõige hetkeolukorras valitsevast ressursipuudusest ja sellega kaasnevast ebakindlusest, mis ei soodusta ambitsioonikate plaanide tegemist. Kindlasti mõjutab ka uuringu tegemine COVID19 pandeemia keskel, mis muudab näitusekorralduse maastikku ilmselt veelgi.

Fookusgruppides toodi lisaks välja, et *blockbusterite* formaadile orienteerumise puhul on tõenäoline olukord, kus kallid rändnäitused jõuavad Tartusse järjekorras alles mitmendana, mil paljud potentsiaalsed külastajad on näitust juba näinud ning rändav näitus võib olla ka juba amortiseerunud. Näitusekorraldajate arvamused toetasid ka eelpool väljatoodud seisukohti, et üha kallimate ja mastaapsemate näituste tegemine/sissetoomine käib mitmes mõttes üle jõu, pigem tuleks väärtustada ja jõustada kohalikumaid, väiksemaid ja eripärasemaid teemasid ning suunata ressursid sellele, et need nõ suureks mängida.

4.4.1 Tagasiside ideele luua Süksesse eraldi nõ suurnäituste saal

Fookusgruppidest tuli üsna üheselt välja, et sellist eraldi suurnäituste saali luua ei tasu, põhjustena toodi välja:

- Suurnäitused saaksid leida oma koha kas ERMis, AHHAAs või Tartmusi saalides Sükus. Süku valmimisega võiks muutuda ka ERMi näitusepoliitika ning sealne kunstigalerii liikuda samuti rohkem erinevate koostööprojektide kaudu vahetatavate näituste pinnaks.
- Kvaliteetsete suurnäituste tootmine / toomine nõuab tugevat ja mainekat partnerorganisatsiooni, mille poole püüdlemine uuel näitusekorraldus-asutustel kui see Süku külge luuakse võtab palju aega. Sellise näitusesaali maine, millel ei ole küljes tugevat organisatsiooni ja identiteeti, jääb liiga ebamääraseks ega võimaldada häid rahvusvahelisi koostöid, liiga kirju programmiga vahetuvate näituste saal ei ole tõsiseltvõetav.
- *Blockbustrite* tootmine/toomine on majanduslikult väga riskantne, õnnestumise garantiid ei ole.
- Ebakindla kultuurirahastuse tingimustes tuleks ressursid suunata olemasolevate näitusemajade ja nende programmi toetamisele; rahvusvaheliste menukite asemel kohaliku/regiooni kultuurinähtuste nõ suureks tegemisse.

Kokkuvõttes tundub, et arvestades elamist nõ “kestliku kahanemise” perioodil, kus paljud näitusemajad on (eriti pärast koroonapandeemiat) tõmbamas tagasi üha suuremate ja kallimate rändnäituste karusellis osalemist, oleks eraldi *blockbusterite* saali loomine küsitava väärtusega samm. Publiku tõmbamiseks ning nõ pildil püsimiseks tuleb orienteeruda teistele väärtustele.

5. Tartu Kunstimuseum ja Tartu Linnaraamatukogu Sükus; Sükuga seotud ootused ja väljakutsed

Eelnevalt käsitlesime kahte näitusepinda, linnagaleriid ja suurte (ränd)näituste saali. Järgnevalt anname ülevaate, millisena plaanivad Sükusse kolivad institutsioonid oma näitusegevust ning millised on üldised ootused Süku osas.

5.1 Sükuga seotud mõju asutuste tegevusele

Valdav osa fookusgruppides osalenutest rõhutavad, et Süku valmimine annaks võimaluse viia nii kunstimuseumi kui linnaraamatukogu tegevus uuele tasemele; ka mõlemad institutsioonid on valmis oma funktsioonidele värske pilguga otsa vaatama.

Tartu Kunstimuseumi puhul rõhutati fookusgruppides mitmeid aspekte muuseumi praeguse olukorra juures, millele Sükusse kolimine lahenduse annab:

- kaasaegsed näitusepinnad koos tehniliste võimaluste, kontrollitud kliima ja turvanõuetega
- paremad töötingimused töötajatele
- püsiekspositsiooni avamine
- rohkem võimalusi haridus- ja publikuprogrammideks ning tööks kogukondadega.

Tartu Linnaraamatukogu töötajad tõid fookusgruppides välja, et kuna nad ei saa kõiki oma teavikuid kaasa võtta, annab see võimaluse oma tegevused ka laiemalt läbi mõelda. Lisaks liiguvad raamatukogud järjest rohkem nn kogukonnakeskustena toimimise poole, lisades oma tegevusele stuudiod, üritusi, õpitubasid, töökodasid, erinevate vahendite laenutamise võimalust jms. Ka Tartu Linnaraamatukogu näeb oma tegevust liikuvat Sükus jõulisemalt just selles suunas.

5.2 Näitusegevus Sükus

Tartmus on planeerinud Sükusse järgmised näitusesaalid:

- püsiekspositsioon 1000 m²
- vahelduvate näituste saal 1000 m² (liigendatav, võimalik teha 1-3 näitust korraga)
- projektiruum 100 m²

Need mahud tunduvad optimaalsed. Fookusgruppides mainiti, et püsiekspositsioon võiks olla tasuta. See võimendaks muuseumi haridus- ja esindusfunktsiooni ning eemaldaks ühe külastust takistava barjääri. Samas paneks see vahetuvate näituste saalile ja ülejäänud tegevusele suure omatulu teenimise kohustuse, et seda mõtet tuleks eraldi analüüsida.

Linnaraamatukogu on alles arendamas oma näitusekorraldamise visiooni Süku kontekstis, hetkel tundub see olevat praeguse tegevuse kohandamine (soovitakse üksikuid seinu piltide riputamiseks, vitriine sissepääsu ning eri osakondade juures). Arvestades aga huvi antud tegevussuuna vastu, tekkinud kogemust ja vajaduse olemasolu Tartu kontekstis, võiks selle aspekti läbi mõelda ning Sükus uuel tasemel plaani võtta – 2. peatüki lõpus on välja toodud mõned aspektid, mille suunas võiks raamatukogu oma näitusekorraldusega liikuda.

5.3 Tartmusi ja Linnaraamatukogu ühine toimimine Sükus

Uuringu toimumise hetkel olid Tartmus ja Linnaraamatukogu alles alustamas oma kohtumisi ja ühist mõttevahetust. Mõned mõtted on siiski juba tekkinud:

- Muuseum näeb ühist tegevusvälja eelkõige haridus- ja publikuprogrammide osas; raamatukogul on siiski ka ootused saada uutelt kolleegidelt *know-how*'d näituste osas, teha ka selles osas koostööd.
- Teatud osad muuseumist nagu raamatukogu ja arhiiv võiksid olla uurijatele paremini kättesaadavamad ja toimida pigem raamatukogu küljes / selle loogika järgi.
- Ühiskasutuses võiksid olla stuudiod ja töökojad, st neid saaksid kasutada mitte ainult raamatukogu külastajad, vaid teatud aegadel ka muuseum ning seal tegutsevad kunstnikud oma näituste / projektide teostamiseks.
- Tihedas dialoogis peaks toimuma Süku programmi loome – samad teemad, nähtused vms saaksid võimenduse eri paikades toimuvate näituste, ürituste, haridusprogrammide vms kaudu.
- Ühist sünergia aitaksid luua jagatud puhkeruumid ning *team-building* tüüpi üritused töötajatele, kus muuseumi ja raamatukogu töötajad saaksid üksteisega tutvuda, sundimatult ideid vahetada ja uusi mõtteid arendada.

5.4 Unistades Sükust. Süku arhitektuuriliselt ja Tartu linnaruumis

Süku ehk Südalinna Kultuurikeskus ei ole ainult Tartu Linnaraamatukogu ja Tartu Kunstimuuseum, vaid 1+1 peab võrduma rohkem kui 2. Tõnis Arjus toob välja, et “Süku peaks olema heas mõttes rahvamaja, kogukonnaruum, mitte elitaarne”. Just Süku “kultuurikeskuse” märksõna toetab ka selle rajamist linnaruumis nii kesksele kohale. See on juba iseenesest suur saavutus – nii Kumu kui ERM peavad küllastajate jõudmiseks sisse töötama uued rajad.

Milline tunne võiks Sükusse tules tekkida?

Kindlasti peaks see olema arhitektuurne maamärk, mis mõtestab ümber linnaruumi, nii vormiliselt kui sisuliselt. Fookusgruppides toodi ühe põhilise ootusena välja, et Süku võiks olla mitte-kommertsialiseerunud avalik ruum (ja just katusealune avalik ruum, mis Eesti kliimas pole üldse mitte vähetähtis aspekt), st et seal saaks veeta aega ka ilma suuremaid kulutusi tegemata ja erinevate eesmärkide / tujude / kaaslastega. Oodati, et see jääks kõige paremas mõttes teepeale ette, Ragne Nurk: “Arhitektil on suur ülesanne kujundada see maja väljastpoolt niivõrd avatuks ja ühendatuks ümbritseva linnaruumiga, et sa lihtsalt loomulikult

jalutad sealt mööda, astud korra ühest uksest sisse ja lähed teisest uksest välja ja sa oled näituse ära näinud, sa ei pea kuhugi spetsiaalselt minema otsima”. Süku hoone võiks olla tuleviku Tartu linnasüdame esimene verstaapost, mis on dialoogis nii ajaloo (kunagise sõjahaava kohale linnaruumis uue parendava funktsiooni loomine) kui tänapäevaga – olles oma ehituspõhimõtetest jätkusuutlike lahendusega, säilitades võimalikult palju rohelist keskkonda ja luues seda ka omalt poolt linnasüdamesse juurde. Siinkohal on oluline avaliku sektori eeskuju tellijana – milliste väärtuste järgi Sükut planeeritakse, teostatakse ja toimima pannakse. Loomulikult oodatakse Sükult ka arhitektuurselt silmapaistvat lahendust, midagi, mis tooks inimesed juba hoonet ennast vaatama ja kogema. Kunst ei peaks olema ainult Sükus sees, vaid kunstiga kokkupuutumine võiks alata juba Süku ümbrusest – see võiks olla linnaruumis orgaaniliselt kohal, luues lihtsaid võimalusi kultuuriga kohtumiseks.

Kujutledes Sükusse minemise kogemust, toodi välja, et seal võiks olla võimalik kulgeda erinevate tsoonide vahel, et ruumid oleksid voolavad ja paindlikud, et need juhataksid külastaja sujuvalt erinevate võimaluste juurde. Ruumide paindlikus võimaldab neid kasutada erinevatel eesmärkidel ja erinevate suurustega ürituste jaoks. Palju toodi fookusgruppides eeskujuna välja Helsinki linnaraamatukogu Oodit – arhitektuurselt põnev ruum, elamus juba iseenesest, kuid lisaks rohkelt võimalusi nii inspiratsiooni kogumiseks kui ka oma kaasatoodud ideede teostamiseks. Fookusgrupist: “See maja peaks olema nagu mesilastaru, kus igal pool kogu aeg midagi sumiseb ja need tegevused ei pea tingimata kõik väga kallid olema.”, Reet Mägi: “See oleks koht, kus inimesed saaksid kohtuda ja kohtumisi kokku leppida, õppida, võib-olla peatuse teha ja oma meelid-teated üle vaadata. Veebikoosolekud ilmselt on tulnud, et jääda. Seal võiks olla võimalik maha istuda ja oma veebikoosolek ära pidada.” Oluline on külastajal tajuda, et Sükus toimub mitte pelgalt territoriaalne, vaid tõesti sünergiline koostöö, et külastaja (ja ka kultuurikorraldaja) tajuks võimalusi, mitte kettide ja uksekaartidega eraldatud piirjooni. Ebaõnnestumine oleks kinnine kast – nii otseses kui tunnetuslikus mõttes.

5.5 Süku tulekuga seotud hirmud

Süku valmimisega on Tartus ja Lõuna-Eestis juures uus kultuurikorraldaja, kellel on ette näidata värske ja kaasaegne arhitektuur ning ambitsioon teha ligitõmbavat programmi nii kohalikul, regionaalsel kui rahvusvahelisel tasandil. Fookusgruppides toodi samas ka välja, et kui tekib juurde suur institutsioon, võib see mõjutada niigi napi kultuurirahastuse kaldumist mitmekesisuse ja väikeste initsiatiivide toetamise asemel uue suure suunas.

Fookusgruppides toodi ka välja, et lisarahastust kultuurisektorile on keeruline loota – arvati, et poliitikute jaoks on kultuur eelkõige kulukoht ja peljati, et Süku osaks võib tekkida suhtumine “meie ehitasime teile maja, hakake nüüd ise endale raha teenima”. Loomulikult kasvab Sükus mõlema sinna planeeritud organisatsiooni omatulu teenimise võimekus, kuid tegelikult on juba praegu, vähemalt Tartu Kunstimuuseumi jätkusuutliku ja väärrika toimimise osas võimalused üsna puudulikud.

Kultuuriministeeriumiga toimunud fookusgrupis toodi välja, et nendega ei ole täna alustatud läbirääkimisi Tartu Kunstimuuseumi eelarve muutumisest seoses institutsiooni vajaduste kasvamisega Sükusse kolides (kuna fookusgrupi keskmes oli näitusekorraldus, siis Kultuuriministeeriumi raamatukogude nõunik ei osalenud ja seega ei tulnud linnaraamatukogu pool jutuks). Tartmusi ootab sügisel 2021 toimuvate KOV valimiste järel ees sihtasutuse moodustamise protsessi jätk, mis toob ilmselt rohkem selgust ka sellest perspektiivist.

Siinkirjutajate arvates vajab Tartu Kunstimuuseum võimalust organisatsioonina kasvada. Kuna Kulka Kujutava- ja rakenduskunsti sihtkapital on võtnud suuna riigimuuseumite programmiloome toetuste vähendamise poole, on Tartu Kunstimuuseum peagi üsna keerulises olukorras juba enne Sükut. Aastal 2021 on toimunud arutelud Tartumusi (ja ETDMi) programmi jätkusuutlikuma rahastuse teemadel nii Kulka, muuseumite kui ministeeriumi vahel, kuid raporti koostamise hetkel lahendusi laual veel ei ole. Seega, et üldse planeerida Tartumusi tegevust võimendatud, ambitsioonikamal, rahvusvahelisemal tasemel, tuleks kiiremas korras vaadata otsa tänasele situatsioonile. Kui Tartmus kolib Sükusse oma tänase võimekusega, siis ei saa loota Sükule pandud eesmärkide teostumist.

Fookusgruppidest jäi kõlama ka soov kuulda lähemalt/avalikumalt Tartu linnavalitsuse mõtteid Sükuga seotud eelarveküsimustes – kuna raha on paratamatult üks keskne teema selliste arenduste puhul, siis soovivad kultuurikorraldajad kuulda, kui palju on linn valmis panustama. Peljatakse, et linna toetus lõppeb piltlikult öeldes siis kui lint on läbi lõigatud. Loodeti, et Süku arendamisel ei tee poliitikud ausammast iseendale, lähtudes oma ambitsioonidest, vaid et Süku tuleks inimhõõtmeline, inimlik ja parimas mõttes tartulik.

5.6 Veel mõned ettepanekud:

Fookusgruppides tuli üsna üheselt välja, et eraldi uut näitusekorraldusasutust Süku katuse alla ei ole mõistlik moodustada, kuid mitmel korral käis ettepanekuna läbi lisada kolmanda majalisena väärtfilmikino, konkreetsemalt mainiti Elektriteatrit. See võimaldaks programmis tõstatada teemasid läbi erinevate meediumite, tuua neid ristikõllemisse ning haarata erinevaid sihtgrupe.

Täiendav idee veel ühe majalise osas oleks lisada Sükusse rahvusvaheline residentuur, stuudioruum, mis oleks ühine kunstimuuseumile ja raamatukogule (ning ehk ka väärtfilmikinole). Residentuur võiks olla mitte niivõrd loovisikutele omaette olemise kohaks ega omatulu teenimise koht, vaid eelkõige suunata suhestuma majalistega, nende kogude ja programmiga. See võimaldaks lõimida erinevaid kultuurivaldkondi, tuua rahvusvahelist kogemust ning anda hoogu kohaspetsiifiliste teoste loomiseks, mis lähtuvad just sellest kogemusest. Sükusse planeeritud töökojad, ürituste- ja näituseruumid annaksid palju võimalusi loodud ka kõikvõimalikes formaatides publikule vahendada.

Last, but not least – võimalike majaliste osas rõhutati fookusgruppides ka heade söögikohtade olulisust – mitte ainult peened restoranid, mille lisamine kunstimuuseumitele on tavapäraseks muutunud, vaid taas midagi erinevatele võimalustele, ehk hoopis midagi kogukondadega seonduvat.

Vaatamata eelpool väljatoodud hirmudele, et Süku lisandumine vähendab väiksemate kultuurikorraldajate võimalusi rahastuse osas, märkisid fookusgruppides osalejad ära, et ühe uue tõmbenumbri lisandumisest võivad ka teised kultuuriasutused võita – turistid jäävad üha rohkem Tartusse ka ööseks, planeeritakse endale pikem programm ja võetakse ette rohkem külastusi. Võtmesõnaks oma kultuuriasutuste omavaheline koostöö, mille puhul toodi välja, et hetkel seda liiga palju ei ole (vt 1. peatükk). Kuidas panna edukamalt nõ seljad kokku, luua külastaja perspektiivist paindlike pakette ja ühist turundust-teavitust, tuleb selgemalt läbi mõelda. Fookusgrupist AHHAAGA tuli näiteks idee, et kui vanemad on Sükus näituseid vaatamas, saaksid nemad pakkuda lastele oma programmi.

Kuna Süku mõjutab kogu Tartu ja Lõuna-Eesti kultuurielu, siis tuli fookusgruppidest selgelt välja huvi olla kaasatud nii visiooni loomisesse kui ka hiljem koostöökohtade

väljatöötamise. Süku on nõ avalik asi mitmes mõttes – linnaruumi, funktsioonide, programmi mõttes, nii et oleks hea varakult luua viisid, kuidas saavad erinevad kultuurikorraldajad ja ka linnaelanikud kaasa rääkida, samal ajal jättes tegutsemis- ja otsustusvabaduse maja kandvatele organisatsioonidele.

6. Kokkuvõte

Uuringu läbiviimise eesmärk oli saada Tartu ja Lõuna-Eesti näitusekorraldajate peegeldus Tartu Linnavalitsuse ideele lisada tulevasele Südalinna Kultuurikeskusele ehk Sükule kunstimuuseumi ja linnaraamatukogu kõrval veel linnagalerii ja rahvusvahelistele nõuetele vastava täiendav näitusesaal. Võttes kokku fookusgruppides arutatu ning lähtudes oma kogemusest Eesti kunsti- ja muuseumimaastikul, siis leiame, et nimetatud täiendavate näituseruumide osas vajadust ei ole.

Linnagalerii funktsioonid täidab Tartus ära Tartu Kunstimaja ning mitmed teised galeriid oma programmiga. Uue galerii loomise asemel tuleks jõustada neid, mis juba praegu tegutsevad. Teatud linnagalerii ülesanded saavad kaetud ka Tartu Linnaraamatukogu näitusetevõimega, mis on suunatud eelkõige pool-professionaalsele loovisikule – suund, mida Süku kontekstis võiks kindlasti järgmisele tasemele edasi arendada.

Samuti ei ole vajadust täiendava suuremastaabilise näitusesaali järele. Tartus on olemas rahvusvahelistele nõuetele vastavad ajutiste näituste pinnad ERMis ja AHHAAs ning Tartmus saab Sükusse kolides samuti uued kaasaegsed ruumivõimalused. Süku valmimisega ning Tartmusi ruumivõimaluste paranemisega võiks ka ERMi kunstigalerii minna oma programmis laiemaks ning võtta vastu erinevamaid koostööprojekte teistelt muuseumitelt Eestist ja mujalt.

Uuringu keskmes olnud küsimus uute näitusesaalide lisamise vajadusest Tartusse ja Lõuna-Eestisse tähendas ka küsimist näitusekorralduse hetkeolukorra ja selle puudujääkide kohta. Fookusgruppides toodi välja näituste rohkus, mis on publiku vaatepunktist küll positiivne, kuid näitusekorraldajate üldisem soov on siiski pigem tempo vähendamise suunas liikuda. Muuseumid ja näitusemajad tajuvad oma hetkeolukorda rahastuse osas ebakindlana, ressursside vähesus mõjutab ka võimekust võtta ette uusi ja ambitsioonikamaid projekte ning jõuda laiema publikuni. Toodi ka välja, et omavaheline koostöö võiks aidata mitmeid kitsaskohti adresseerida.

Küsisime oma uuringus ka tuleviku Süku kohta – milline on sinna praegu planeeritud näitusetevõime ning milline võiks laiemalt olla nõ õnnestunud Süku. Kujutleti voolavat ruumi, kus erinevate asutuste tegevuste vahel ei ole rangeid eraldusjooni, see võiks olla atraktiivne erinevatele sihtgruppidele ja kvaliteetne avalik ruum, kus leiab palju eri tegevusvõimalusi. Kindlasti saab Süku puhul olema võtmelise tähtsusega, kuidas panna see tööle tervikuna, kuidas 1+1 võrduks rohkem kui 2. Et jõuda õnnestunud Sükuni, tuleks üle vaadata ka Tartmusi ja Linnaraamatukogu kui asutuste võimalused – vähemalt kunstimuuseumi puhul on hetkel üleval jätkusuutlikuma eelarvemudeli leidmine. Majaliste lisamise osas jäi fookusgruppidest kõlama väärtfilmikino mõte, omalt poolt pakusime juurde ühiselt hallatava rahvusvahelise residentuuriprogrammi loomise.

